



การศึกษาสรรพสิทธิชาดกและสรรพสิทธิคำฉันท์ใน เชียงประวัตติ

✓ สรรพสิทธิชาดกเป็นชาดกเรื่องที 40 ในปัญญาสาชกฉบับหอสมุดแห่งชาติ ซึ่งประกอบด้วยชาดกต่าง ๆ รวม 50 เรื่องและปัจฉิมภาคอีก 11 เรื่อง หอสมุดแห่งชาติได้แยกพิมพ์เป็น 2 เล่ม ภาคที่หนึ่งมี 48 เรื่อง ภาคที่สองมีต่ออีก 2 เรื่อง รวมกับภาคที่หนึ่งเป็น 50 เรื่อง และมีปัจฉิมภาคอีก 11 เรื่อง

2.1 ผู้แต่งและปีที่แต่งสรรพสิทธิชาดก

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงสันนิษฐานผู้แต่งและปีที่แต่งปัญญาสาชก ไว้ในพระนิพนธ์คำนำหนังสือปัญญาสาชกฉบับหอสมุดแห่งชาติว่า

พระสงฆ์ชาว เชียงใหม่รวบรวมแต่งเป็นชาดกไว้ในภาษามคธ เมื่อพระพุทธศักราชประมาณราวในระหว่าง 2000 จน 2200 ปี¹

ตามพระมติในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพซึ่งเป็นที่ยอมรับในประเทศไทย ผู้แต่งปัญญาสาชกคือพระภิกษุรูปหนึ่ง มีความรู้ในด้านภาษาบาลีไม่ตื้นัก แต่ในต่างประเทศปรากฏว่ามีผู้แสดงความคิดเห็นต่างไปคือ Dr. H. Saddhātissa ได้กล่าวว่า ผู้แต่งหนังสือนี้คือ สามเณรรูปหนึ่งและได้แต่งเป็นภาษาบาลีพันทาง²

¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, "พระนิพนธ์คำนำ," ใน ปัญญาสาชกฉบับหอสมุดแห่งชาติภาค 1 (พระนคร : ศิลปาบรรณาการ, 2499), หน้า (ก).

² "They were composed in hybrid Pali during the fifteenth and sixteenth centuries by an anonymous samanera (novice monk) resident in Chiangmai." H. Saddhātissa, "Pali Literature of Thailand," in Buddhist Studies In Honour of I. B. Horner edited by L. Cousins et al. (Holland : Dheidel Publishing Company 1974), P. 211.

ส่วนปีที่แต่งปัญญาสาตกนั้น มีผู้ให้ความสนใจและเสนอข้อคิดเห็นเพิ่มเติม จาก สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาจ่างราชนาภาพหลายท่าน พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณทรงอธิบายว่า

หนังสือคัมภีร์นี้ (ปัญญาสาตก) จะแต่งในสมัยใด ไม่มีหลักฐานบอกไว้ เป็นแต่ประมาณกันไว้ว่า แต่งภายหลัง พวกคัมภีร์มัจจุลคัลที่ปนีและคัมภีร์สารสังคหะ ซึ่งแต่งในเมืองไทย เมื่อพุทธกาล 2000 ปีเศษ ควณหนังสือซึ่งแต่งในคราวนั้นไม่กล่าวถึงหนังสือปัญญาสาตกเลยอย่าง 1 ควณสำนวนหนังสือปัญญาสาตกทรามกว่าหนังสือซึ่งแต่งในสมัยนั้นอย่าง 1¹

เหตุผลทั้ง 2 ข้อของพระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณดูสอดคล้องกันดี แต่การที่หนังสือสมัยเดียวกับมัจจุลคัลที่ปนีไม่กล่าวถึงปัญญาสาตกเลยนั้น มิได้หมายความว่า ปัญญาสาตกต้องแต่งหลังกว่าเสมอไป อาจเป็นเพราะว่า ปัญญาสาตกแต่งเลียนแบบนิบาตสาตก ซึ่งถือเป็นคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์และนิยมแพร่หลายมาก เมื่อมีคัมภีร์สาสนาที่ดีเด่นกว่าอยู่แล้ว จึงเป็นเหตุให้ปัญญาสาตกอยู่นอกความสนใจจึงกล่าว ส่วนเหตุผลที่ว่า ปัญญาสาตกแต่งทรามกว่าหนังสือซึ่งแต่งในสมัยนั้น ก็ไม่สามารถใช้เป็นเครื่องกำหนดแน่นอนว่าต้องแต่งภายหลังกว่าเช่นกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความรู้ความสามารถของผู้แต่งเป็นสำคัญ ผู้แต่งปัญญาสาตกคงมีความรู้ภาษาบาลีน้อยกว่าพระสิริมัจจุลาจารย์ซึ่งแต่งมัจจุลคัลที่ปนี จึงใช้ภาษาทรามกว่าจนไม่มีใครสนใจกล่าวถึง แต่ปัญญาสาตกอาจแต่งก่อนหรือหลังมัจจุลคัลที่ปนีก็ได้

นายอนิต อยู่โพธิ์ มีความคิดเห็นเกี่ยวกับปีที่แต่งปัญญาสาตกต่างไปจากพระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ ได้แสดงทัศนะในหนังสือนิทานวรรณคดีว่า ปัญญาสาตกมีแล้วแน่นอนในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น และเป็นยุคเดียวกับหนังสือมัจจุลคัลที่ปนี ซึ่งแต่งเมื่อ พ.ศ. 2067

¹พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ, อ้างถึงใน อนิต อยู่โพธิ์, นิทานวรรณคดี (พระนคร : โรงพิมพ์ศิwap, 2508), หน้า 15. (พิมพ์เมื่อในวันที่ 20 ตุลาคม 2508).

ปัญญาสชาดกนั้นได้เกิดขึ้นและมีอยู่แล้วอย่างน้อย
ก็ในสมัยกรุงศรีอยุธยายุคแรก คือยุคเดียวกับมหาชาติ-
คำหลวง ลิลิตยวนพ่าย หรือลิลิตพระลอ ซึ่งเป็นยุคเดียวกับ
หนังสือมังคลัตถที่มีของพระสิริมังคลาจารย์ และ
จินกาลมาลีปกรณ์ ของพระรัตนปัญญา และจามเทวีวงศ์
ของพระโพธิ์รังษี¹

นายธนิต อยู่โพธิ์ ได้เสนอเหตุผลประกอบว่า วรรณคดีไทยสมัยอยุธยาตอนต้น
เช่น โคลงนิราศทริภุชชัย โคลงกำสรวลศรีปราชญ์ โคลงกล่าวอ้างถึงเรื่องและชื่อวีรบุรุษ
วีรสตรีในนิทานชาดกต่าง ๆ ในปัญญาสชาดก เช่น สุชนและมโนहरา สุชนูและประภาวดี
รถเสนและกักริ แสดงว่าปัญญาสชาดกได้มีมาก่อนหน้านานแล้ว และเป็นเรื่องที่ถูกจักกันแพร่หลาย
จนกว่าจะอ้างชื่อเหล่านี้ยกมาเป็นอุทาหรณ์²

ผู้วิจัยเห็นด้วยกับเหตุผลข้างต้น แต่ขณะเดียวกันก็มีข้อขัดแย้งด้วยเหตุผลว่า ผู้แต่ง
วรรณคดีสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้นอาจมิได้นำชื่อวีรบุรุษวีรสตรีจากปัญญาสชาดกโดยตรง
แต่คงนำมาจากนิทานพื้นบ้านซึ่งรู้จักกันแพร่หลายอยู่แล้ว ก่อนที่จะมีการแต่งปัญญาสชาดก
เพราะปัญญาสชาดกเป็นหนังสือประหม่นนิทานเก่าแก่ที่เล่าสืบกันมา และเมื่อพระสงฆ์ชาว
เชียงใหม่ใครรวบรวมแต่ง เป็นชาดกจึงช่วยให้รู้จักแพร่หลาย

อย่างไรก็ตาม พระวินิจฉัยของพระราชาวงศ์ ๒๓๐ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ และ
ข้อคิดเห็นของนายธนิต อยู่โพธิ์ เป็นประโยชน์อย่างมากต่อการศึกษานี้ที่แต่งปัญญาสชาดก
แต่ผู้วิจัยไม่สามารถกำหนดศักราชแน่นอนได้ เนื่องจากเหตุผลที่นำมากล่าวอ้างยังไม่รัดกุม
ชวนให้คิดเห็นเป็นทัศนะอื่นได้หลายประการดังกล่าว ผู้วิจัยจึงขอยึดพระมติของสมเด็จพระเจ้า-
บรมวงศ์เธอ กรมพระยาคำรงราชานุภาพไปพลางก่อนจนกว่าจะมีหลักฐานกำหนดปีที่แต่ง
ได้แน่นอนกว่าปัจจุบัน

¹ธนิต อยู่โพธิ์, นิทานวรรณคดี, หน้า 20.

²เรื่องเดียวกัน, หน้า 19.

2.2 ที่มาของสรรพสิทธิชาดก

สรรพสิทธิชาดกเป็นนิทานโบราณเรื่องหนึ่ง มีลักษณะเป็นนิทานซ้อนนิทาน กล่าวคือนิทานเกี่ยวกับพระสรรพสิทธิกับนางสุวรรณโสภาเป็นนิทานหลัก (frame story) ส่วนนิทานปริศนา 4 เรื่องที่พระสรรพสิทธิเล่าเพื่อล่อให้นางสุวรรณโสภาพูดเป็นนิทานซ้อน (emboxed story)¹ ลักษณะนิทานซ้อนนิทานนี้เป็นลักษณะของการเล่านิทานสั้นสอดแทรกปรากฏในนิทานสั้นสอดแทรกโดยทั่วไป เช่น ปัญจัตนตระ ทีโฆเทศ และเวตาลปัญญาวิศิต² เป็นต้น ฉะนั้นผู้วิจัยจึงตั้งข้อสมมติฐานในตอนต้นนี้ว่า สรรพสิทธิชาดกน่าจะมาจากนิทานสั้นสอดแทรกที่แพร่หลายจากประเทศอินเดียเข้าสู่ประเทศไทย พระภิกษุ เชียงใหม่คงได้เล่าเรื่องนิทานสั้นสอดแทรกนั้น และนำมาแต่งเป็นสรรพสิทธิชาดกอีกตอนหนึ่ง

ผู้วิจัยจะแบ่งการวิเคราะห์เป็น 3 หัวข้อ ดังนี้

2.2.1 นิทานหลัก

2.2.2 นิทานซ้อน

2.2.3 สรุปผลการวิเคราะห์

2.2.1 นิทานหลัก นิทานหลักในสรรพสิทธิชาดก กล่าวถึงนางสุวรรณโสภามีความงามเลิศล้ำกว่าทุกคน จนเป็นที่ปรารถนาของพระราชาทูกว่านแคว้น แต่นางไม่ยอมพูดด้วยกับชายใด พระบิดาจึงตั้งกติกาไว้ว่า ชายใดสามารถทำให้นางพูดด้วยได้ ชายนั้นจึงจะได้อภิเษกสมรสกับนาง พระราชาเหล่านั้นไม่มีใครทำได้ จึงต้องผิดหวังกลับไป เมื่อพระ

¹ กุสุมา รัชมนี "นิทานปัญญาตันตระฉบับภาษาไทย," อักษรศาสตร์มหาวิทยาลัยศิลปากร 2 (มิถุนายน-พฤศจิกายน 2521 และ ธันวาคม 2521-พฤษภาคม 2522) : 82.

² ตัวอย่างนิทานหลักในเวตาลปัญญาวิศิตเป็นเรื่องของท้าววิกรมชาติศย์ พระองค์ต้องการจับเวตาลมอบให้แก่โยคีตนหนึ่งชื่อ สานติศีล เพื่อเข้าพิธีกรรม นิทานซ้อนคือนิทานที่เวตาลเล่าให้ท้าววิกรมชาติศย์ฟังรวม 25 เรื่อง โดยมีข้อแม้ว่า พระองค์จะไม่พูดอะไรเลยระหว่างเดินทาง ตอนท้ายของนิทานแต่ละเรื่องเวตาลก็ตั้งคำถามปริศนา พระองค์เฉลยตอบไปทุกครั้ง เวตาลก็ลอยกลับไปทีตนไม่ตามเดิม จนถึงนิทานเรื่องสุดท้ายท้าววิกรมชาติศย์ไม่ทราบคำตอบและคิดว่าไม่ควรตอบด้วย พระองค์จึงจับเวตาลมอบให้โยคีได้สำเร็จ

สรรพสิทธิ์ทราบข่าวความงามของนางสุวรรณโสภาก็เกิดความรัก พระองค์ได้ไขกลวิธีลอบ
 ควางจิตอำมาตย์ไว้ ณ ที่ต่าง ๆ และเล่านิทานปริศนา 4 เรื่องให้ดวงจิตอำมาตย์ฟัง โดย
 พระองค์มิได้เล่าให้นางสุวรรณโสภ่าฟังโดยตรง ดวงจิตอำมาตย์มักตอบคำถามผิด ๆ จนนาง
 สุวรรณโสภ่าต้องเฉลยคำตอบที่ถูกต้องแทน พระสรรพสิทธิ์จึงได้แต่งงานกับนางตามความ
 ปรารถนา

เรื่องราวของนางสุวรรณโสภ่าเกี่ยวกับการเลือกคู่ครองโดยการนั่งเจียบ ชายที่นาง
 จะรับเป็นสามีต้องทำให้นางพูดควยใน 1 คืน และไขการเล่านิทานปริศนา 4 เรื่องเป็นกลวิธี
 แก้ไขปัญหา ลักษณะเรื่องเช่นนี้คล้ายคลึงกับเรื่องนางติลกศรีในหนังสือถรรพนิพนธ์¹ ซึ่งเป็น
 ผลงานทางศาสนา เช่น ในคริสต์ศตวรรษที่ 17 เหมวิชัยได้รวบรวมนิทานสันสกฤตต่าง ๆ รวม
 258 เรื่อง ในจำนวนนิทานเหล่านี้มีนิทานเรื่องหนึ่ง² กล่าวถึงนางติลกศรีตั้งกติกากการเลือก
 คู่ครองว่า นางมีความประสงค์ที่จะแต่งงานกับชายที่สามารถทำให้นางพูดออกมา 4 ครั้ง ใน
 1 คืนเท่านั้น หากผู้ใดทำไม่สำเร็จ ผู้นั้นจะต้องตกเป็นคนใช้ของนาง และนางก็ปฏิบัติต่อคนใช้
 เหล่านั้นอย่างทารุณ ท้าววิกรมมาทิตยจึงรับแก้ไขปัญหาดังกล่าว โดยการเล่านิทานปริศนา 4
 เรื่องให้เวตาลซึ่งสิงอยู่ที่ตะเกียงและเครื่องประดับต่าง ๆ ของนางติลกศรีฟัง ขณะที่ท้าว
 วิกรมมาทิตยและเวตาลกำลังถกเถียงถึงปมปริศนาแต่ละเรื่องอยู่นั้น นางติลกศรีก็ไม่อาจนั่งเจียบ
 ต่อไปได้ พูดออกมาถึง 4 ครั้ง และต้องพ่ายแพ้อท้าววิกรมมาทิตยตามกติกา ท้าววิกรมมาทิตย
 จึงปลดปล่อยคนใช้เหล่านั้นเป็นอิสระ และยกนางติลกศรีให้แก่จิตรกรในราชสำนักไป

¹Pandit Śravak Hiralal Hamsarāja, ed., Hemaviḥaya's
Kathāratnākara (Jamnagar, 1911), pp. 396-407 cited by Kusuma
 Raksamani, "Pravahlikā : A Type of Sanskrit Short Story, A Study
 of Sanskrit, Thai and Lao Texts," (Master's thesis, Department of
 Sanskrit and Indian Studies, Graduate School, University of Toronto,
 1974), p. 27.

²ต้นฉบับไม่ปรากฏชื่อ ผู้วิจัยจึงเรียกชื่อหนังสือแทนชื่อนิทานดังกล่าว คุรุรายละเอียด
 ภาคผนวก ก. หน้า 157-163.

แม้นิทานหลักในสรรพสิทธิชาดกจะมีเค้าเรื่องคล้ายคลึงกับนิทานหลักในกถารัตนาคกร
ดังกล่าว แต่มีรายละเอียดสำคัญต่าง ๆ แตกต่างกันไปบ้าง สรุปได้ 3 ประการดังนี้

1. กติกาการเลือกคู่ครองในสรรพสิทธิชาดกไม่กำหนดจำนวนครั้ง ผู้อ่านทราบ
กติกานี้จากพระเจ้าอสูรราชที่บอกพระราชาทั้งหลายว่า

... ฉะนั้น เจ้าผู้พวาทันทั้งหลายจงพากันไปพูด
กับธิดาของเราคนละสี่ยามจำเพาะราตรีเดียว¹ ที่ผู้พิศ
กำหนดเป็นประณมยาม มัชฌิมยาม และปัจฉิมยามเท่านั้น
ในพวาทันทั้งหลาย ผู้ใดไปพูดกับธิดาของเราในราตรี
เดียนั้น นางพุกควยแล้ว เราก็จะไต่แกมุนั้น²

หรือตอนที่พระเจ้าอสูรราชบอกกติกากับพระสรรพสิทธิ ก็ด้วยใจความคล้ายคลึงกัน
ดังนี้

... ขอเชิญพววจไปพูดกับธิดาของเราเถิด ถ้า
หากว่าธิดาของเราพุกแล้วไซ้ เราก็จะยกชิดานั้นให้
แก่เจ้า³

จากข้อความที่ยกมาข้างต้น มีข้อน่าสังเกต 2 ประการคือ

ก. การที่พระเจ้าอสูรราชเป็นผู้บอกกติกากับการเลือกคู่ครองของนางสุวรรณ-
โสภา ทำให้ดูเหมือนว่าพระองค์เป็นผู้กำหนดกติกานี้ขึ้น แต่เมื่อพิจารณาถึงสาเหตุที่มาของ

¹ ในหนึ่งราตรีแบ่งออกได้เป็น 4 ยาม

1. ประณมยามราตรี	ตั้งแต่เวลา	18.00 น. ถึง 21.00 น.
2. มัชฌิมยามราตรี	ตั้งแต่เวลา	21.00 น. ถึง 24.00 น.
3. ปัจฉิมยามราตรี	ตั้งแต่เวลา	24.00 น. ถึง 3.00 น.
4. ปัจจุบัน	ตั้งแต่เวลา	3.00 น. ถึง 6.00 น.

² "สรรพสิทธิชาดก," ใน ปัญญาสาตกถฉบับหอสมุดแห่งชาติภาค 1, หน้า 724.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 728.

กตिकाแล้ว จะเห็นได้ว่า แท้จริงแล้วกติกานี้เกิดขึ้นจากนางสุวรรณโสภาโดยตรง ที่นั่งเงิบไม่ยอมพูดกับผู้ชายนั่นเอง แต่พระเจ้าอุสุภราชมีความประสงค์ให้นางแต่งงาน กติกานี้จึงนำเป็นการกำหนดรวมกันมากกว่า

ข. กติกานี้ไม่กำหนดแน่นอนถึงจำนวนครั้งที่นางสุวรรณโสภาต้องพูดด้วยใน 1 คืน เพียงแต่บอกว่าต้องพูดด้วยเท่านั้น แต่การที่พระสรพสิทธิต้องเล่านิทานปริศนาถึง 4 เรื่องซึ่งต่างเวลากันใน 1 คืน ย่อมแสดงว่าผู้ที่ชนะตามกตিকাต้องทำให้นางพูดด้วย 4 ครั้ง อย่างแน่นอน หาไม่แล้ว พระสรพสิทธิก็ไม่จำเป็นต้องเล่าต่ออีก 3 เรื่อง เพียงจบนิทานปริศนาเรื่องแรก นางสุวรรณโสภาที่พูดด้วยแล้วกับพระสรพสิทธิ

ในกถารัตนากรบอกไว้แน่ชัดว่า นางติลกศรีเป็นผู้กำหนดกตিকাการเลือกคู่ครองเอง นางพูดกับบิดามารดาว่า

บุคคลใดที่ทำให้ข้าพระองค์พูดออกมา 4 ครั้งใน 1 คืน บุคคลนั้นจะเป็นสามีของข้าพระองค์ แต่ถาเขาไม่สามารถทำได้เขาจะต้องตกเป็นคนในของข้าพระองค์¹

กตিকাการเลือกคู่ครองในกถารัตนากร นอกจากจะกำหนดแน่นอนแล้ว ยังเพิ่มเติมกตিকাต่อเนื่องซึ่งเป็นข้อแลกเปลี่ยนระหว่างนางติลกศรีกับคู่แข่งชั้น หากผู้ใดชนะตามกติกาก็จะได้ครองนาง ถ้าหากพ่ายแพ้ก็ต้องตกเป็นคนรับใช้นางเช่นกัน จึงเป็นกตিকাที่ทำทนายคู่แข่งชั้นมากทุกคนต้องมีความมั่นใจในตนเองก่อนตัดสินใจ ต่างจากกตিকাในสรพสิทธิชาดก แมพระราชาต่าง ๆ จะไม่สามารถปฏิบัติตามกตিকাได้ ก็เพียงแต่พกความผิดหวังกลับบ้านเมืองตนเองเท่านั้น

¹"The one who makes me speak four times in one night, he will be my husband. If he does not, then he will be my servant." in Hemavijaya, Kathāratnākara, trans. Kusuma Raksamani, in "Pravahlikā : A Type of Sanskrit Short Story, A Study of Sanskrit, Thai and Lao Texts," (Master's thesis, Department of Sanskrit, and Indian Studies, Graduate School, University of Toronto, 1974), P. 37.

ไม่มีผลเสียแต่ประการใด กติกาต่อเนื่องนี้จึงเป็นผลให้เกิดความแตกต่างในประการต่อไป

2. จุดประสงค์ของการแก้ไขปัญหา แม้พระสรพสิทธิในสรพสิทธิชาคกและท้าววิกรมชาติย์ในกถารัตนากร จะใช้กลวิธีในการแก้ไขปัญหามีเหมือนกัน คือการเล่านิทานปริศนา 4 เรื่องผ่านสื่อกลาง¹ ซึ่งสิ่งอยู่ในที่ต่าง ๆ พึง แต่จุดประสงค์ของการเล่านิทานปริศนานั้นต่างกัน กล่าวคือพระสรพสิทธิมีความประสงค์ที่จะแต่งงานกับนางสุวรรณโสภาเนื่องจากความงามของนาง แต่ท้าววิกรมชาติย์ต้องการปลดปล่อยคนรับใช้ของนางทิลกศรีให้เป็นอิสระ และเพื่อลดความหยิ่งยะโสของนางด้วย โดยการยกนางให้แก่จิตรกรประจำราชสำนักในตอนท้ายเรื่อง แทนที่จะได้แต่งงานกับท้าววิกรมชาติย์ตามกติกา

3. ผู้เฉลยปริศนา นิทานปริศนาทั้ง 4 เรื่องต่างจบด้วยปริศนา ในสรพสิทธิชาคก นางสุวรรณโสภาเป็นผู้เฉลยปริศนาเอง แต่ในกถารัตนากร ท้าววิกรมชาติย์เป็นผู้เฉลยปริศนา ทั้งที่นางทิลกศรีก็รู้คำตอบเช่นกัน แต่คงช่วยความหยิ่งยะโสของนางมากกว่า นางจึงไม่เฉลยคำตอบเหล่านั้นเอง

เหตุผลที่ผู้แต่งสรพสิทธิชาคกไม่มีกติกาต่อเนื่องเช่นในกถารัตนากร ทำให้บทบาทของตัวละครเอกหญิงลดลง นางทิลกศรีเป็นหญิงที่ฉลาด หยิ่งยะโส และจิตใจเหี้ยมโหดด้วยการทรมาณคนรับใช้เหล่านั้นอย่างทารุณ ความหลากหลายของลักษณะนิสัยนางทิลกศรีนี้เสริมบทบาทของนางให้เด่นกว่าท้าววิกรมชาติย์ซึ่งมีเพียงความฉลาดและเมตตาธรรม ผู้อ่านจึงจดจำบทบาทของนางได้มากกว่า แต่ผู้แต่งสรพสิทธิชาคกต้องการเน้นตัวละครเอกชายคือพระสรพสิทธิ กำหนดให้พระสรพสิทธิเป็นพระโพธิสัตว์ซึ่งเป็นอภิศักขาติหนึ่งของพระพุทธเจ้า และเป็นผู้มีสติปัญญายอดเยี่ยมกว่าทุกคน ซึ่งเป็นคติธรรมสำคัญของเรื่อง จากข้อความที่พระภิกษุพรธรรมาคุณวิเศษของพระพุทธเจ้าว่า

ดูกรอาวุโสทั้งหลาย พระองค์มีกิจและอุปายและความตรึกตรองมาก และพระองค์มีศิลป์และความฉลาดก็มาก พระองค์มีคุณสมบัติแล้วด้วยอาการทั้งปวงด้วยประการฉะนี้²

¹พระสรพสิทธิเล่าให้ดวงจิตอำมาตย์ฟัง ท้าววิกรมชาติย์เล่าให้เวตาลฟัง

²"สรพสิทธิชาคก," ใน ปัญญาสชาคกฉบับหอสมุดแห่งชาติภาค 1, หน้า 721.

ฉะนั้น นางสุวรรณโสภาจึงมีเพียงลักษณะนิสัยเดียว คือความฉลาดในการเลือกคู่ครองเท่านั้น ทั้งนี้เพื่อเปิดโอกาสให้พระสรรพสิทธิ์แสดงสติปัญญานั้นเอง นอกจากนี้ ผู้แต่งคงต้องการให้สรรพสิทธิ์ขาดกจบเรื่องควายเป็นอย่างมีความสุข ซึ่งตรงกับคติของคนไทยส่วนมาก

แม้เนื้อเรื่องนิทานหลักจะมีข้อคิดเพียงกันข้าง แต่ผู้แต่งสรรพสิทธิ์ขาดกยังคงเค้าเรื่องสำคัญเกี่ยวกับการนั่งเฝ้าในการเลือกคู่ครองของนางสุวรรณโสภา และการแก้ไขปัญหาคำให้การเล่านิทานปริศนา 4 เรื่องของพระสรรพสิทธิ์อย่างครบถ้วน สรรพสิทธิ์ขาดกจึงน่าจะมาจากนิทานสันสกฤตซึ่งเป็นต้นเค้าเรื่องเดียวกันกับในถาวรรัตนากร เพื่อสนับสนุนข้อสันนิษฐานนี้ให้กระจ่างยิ่งขึ้น ผู้วิจัยจะวิเคราะห์นิทานข้อต่อไป

2.2.2 นิทานข้อ สรรพสิทธิ์ขาดกมีจำนวนนิทานข้อ 4 เรื่องตรงกับในถาวรรัตนากร แต่มีเพียงเรื่องเดียวที่มีเนื้อเรื่องตรงกัน คือนิทานข้อเรื่องที่ 1 ในสรรพสิทธิ์ขาดกตรงกับนิทานข้อเรื่องที่ 3 ในถาวรรัตนากร กล่าวถึงชาย 4 คนได้ช่วยกันแกะสลักและตกแต่งท่อนไม้จันทน์เป็นตู้หญิงสาวสวย และทุกคนต้องการหญิงนั้นเป็นภรรยา แต่ไม่สามารถตกลงกันได้ เกิดเป็นปมปริศนาว่า ใครจะเหมาะสมเป็นสามีนางมากที่สุด แม้เนื้อเรื่องจะตรงกัน แต่รายละเอียดแตกต่างกันบ้างดังนี้

สรรพสิทธิ์ขาดก	ถาวรรัตนากร
1) ชาย 4 คนเป็นพ่อค้า	1) ชาย 4 คนเป็นเจ้าของชายซึ่งเป็นสหายกัน
2) คนที่ 3 เชื้อเชิญให้นางนั่งบนอาสนะควยวาจาที่อ่อนหวาน	2) คนที่ 3 ตกแตงนางด้วยเครื่องประดับ เช่น เพชร พลอย และทองคำ
3) คนที่ 4 สนทนากับนางควยถ้อยคำที่อ่อนหวาน	3) คนที่ 4 ให้ชีวิตนางควยเวทมนต์คาถา
4) ดวงจิตอำมาตย์ตอบว่าควรได้แก่คนที่ 1 ที่แกะไม้จันทน์	4) เวทาลตอบว่าควรได้แก่คนที่ 4

สรรพสิทธิชาดก

กถารัตนากถ

5) นางสุวรรณโสภกาเฉลยว่า

คนที่ 1 ควรเป็น พ่อ

คนที่ ③ ควรเป็น แม่

คนที่ ④ ควรเป็น พี่

5) ท้าววิกรมมาติศย์เฉลยว่า

คนที่ 1 ควรเป็น แม่

คนที่ ③ ควรเป็น น้ำ

คนที่ ④ ควรเป็น พ่อ

จากการวิเคราะห์นิทานซ้อนซึ่งคล้ายคลึงกันเพียง 1 เรื่องนี้ เป็นประโยชน์มากต่อการศึกษาที่มาของสรรพสิทธิชาดก ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกต 3 ข้อ และหาเหตุผลสนับสนุนก่อนสรุปผลการวิเคราะห์ที่มาของสรรพสิทธิชาดก ดังนี้

1. ความแตกต่างในรายละเอียดระหว่างนิทานซ้อนเรื่องที่ 1 ในสรรพสิทธิชาดก กับนิทานซ้อนเรื่องที่ 3 ในกถารัตนากถที่กล่าวมาข้างต้น ต่างมีคำตอบเกี่ยวกับเครือญาติ เช่น พ่อ แม่ น้ำ พี่ เหมือนกัน แสดงให้เห็นว่า ผู้แต่งสรรพสิทธิชาดกคงได้เค้าต้นเรื่องนิทานโดยการเล่าสืบต่อกันมา จึงมีรายละเอียดต่างกัน แต่ยังคงสิ่งรวมเดียวกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้แต่งยังคงคำตอบที่ถูกต้องตรงกัน คือคนที่ 2 ที่นำเสื้อผ้าอาภรณ์มาตกแต่งให้ควรเป็นสามีนาง เพราะคำตอบที่ถูกต้องมีเพียงคำตอบเดียว จึงจดจำไ้คงายกว่า และคงเพราะรายละเอียดต่าง ๆ มีความคล้ายคลึงกันมาก จึงอาจจดจำสับสนกัน แต่ผู้แต่งคงเห็นวาระรายละเอียดเหล่านี้ แม้จะผิดเพี้ยนกันบ้าง ก็ไม่ทำให้เนื้อเรื่องต่างกันไป คงมีปมปริศนาเหมือนเดิม ผู้แต่งจึงแต่งประกอบต่อเติมเพื่อรักษาเค้าเรื่องเดิมให้มากที่สุด

2. ผู้แต่งสรรพสิทธิชาดกให้ความสำคัญต่อนิทานหลักมากกว่านิทานซ้อน ขณะที่นิทานหลักมีเนื้อเรื่องคล้ายคลึงกันกับในกถารัตนากถจนเกือบเป็นเรื่องเดียวกัน นิทานซ้อนกลับมีเรื่องที่คล้ายคลึงกันเพียง 1 เรื่อง ทั้งนี้คงเพราะผู้แต่งได้เค้าต้นเรื่องนิทานโดยการเล่าสืบต่อกันมาดังกล่าวก่อนหน้านี้ เนื้อเรื่องจึงมีความคลาดเคลื่อนไปบ้างจากต้นเรื่องเดิม นิทานซ้อนบางเรื่องอาจไม่ตรงกับทัศนคติของผู้แต่ง ผู้แต่งจึงตัดนิทานเรื่องนั้นออก คงนำมาเพียงแนวคิดแล้วผูกเรื่องขึ้นใหม่ หรือเป็นเพราะการแพร่กระจายของนิทาน ทำให้จำนวนนิทานซ้อนไม่ครบ 4 เรื่อง ผู้แต่งจึงจำเป็นต้องแต่งเพิ่มเติม เพื่อให้สอดคล้องกับกติกาการเลือกคู่ครองของนางสุวรรณโสภกาในนิทานหลัก มีข้อสังเกตว่า เนื้อเรื่องนิทานซ้อนไม่จำเป็นต้องสัมพันธ์กับเนื้อเรื่องนิทานหลัก เพราะเป็นเพียงนิทานปริศนาเพื่อทดสอบสติปัญญา โดยการเลือกคำตอบที่ถูกต้องที่สุด

ซึ่งมีอยู่หลายคำตอบในแต่ละคำถาม เนื้อเรื่องนิทานข้อนี้จึงเป็นเรื่องอะไรก็ได้แต่ต้องมีปมปริศนาเป็นสำคัญ แดกการที่ผู้แต่งคงนิทานข้อไว้ 1 เรื่อง แม้จะเป็นเพียงจำนวนน้อยแต่ก็เป็นข้อสนับสนุนได้อย่างดีว่าสรรพสิทธิชาดกคงได้ค่าต้นเรื่องนิทานเดียวกันกับในกถารัตนการอย่างแน่นอน

3. นิทานข้ออื่นอีก 3 เรื่อง ผู้วิจัยจะวิเคราะห์สันนิษฐานที่มาแต่ละเรื่อง เพื่อศึกษาที่มาของสรรพสิทธิชาดกเพิ่มเติม โดยจะเน้นถึงแนวคิดหรือเค้าความคิดของเรื่องเป็นประเด็นสำคัญ เพราะแนวคิดเป็นต้นกำเนิดของนิทานข้อเหล่านี้ รายละเอียดเป็นเพียงส่วนประกอบซึ่งผู้แต่งอาจนำมาจากเรื่องพื้นบ้านที่เคยได้ยินได้ฟังมา จากสภาพความเป็นอยู่ของสังคมไทยหรือจากจินตนาการส่วนตัวและนำมาผูกเรื่องขึ้นโดยอาศัยปมปริศนาเดิมจากนิทานข้อเรื่องแรก คือต้องมีคำตอบ 4 ข้อให้เลือกในแต่ละคำถามเป็นแบบอย่าง (ยกเว้นนิทานข้อเรื่องที่ 4 ซึ่งเป็นคำทายปริศนาและมีคำตอบ 2 ข้อให้เลือกเท่านั้น) 003709

นิทานข้อเรื่องที่ 2¹ พระสรรพสิทธิถามดวงจิตอำมาตย์ว่า กุมารทั้ง 4 ผู้ใดควรจะได้นางซึ่งถูกนกหัสดีลิงค์โฉบมา เพราะทั้ง 4 มีส่วนที่ช่วยทำให้นางกลับมามีชีวิตขึ้นมา กล่าวคือคนแรกทำนายวานนกกำลังคาบนางผ่านมา คนที่ 2 บิงขญไปถูกนก นกจึงปล่อยนางตกลงน้ำ คนที่ 3 ฆมนางขึ้นจากน้ำ และคนที่ 4 ชุบชีวิตนาง ดวงจิตอำมาตย์ตอบว่า ควรเป็นผู้บิงขญ แต่นางสุวรรณโสภาคค์ค้านว่า ควรเป็นคนดำน้ำไปฆมนางขึ้นมา เพราะต้องใช้ความพยายามและเสี่ยงอันตรายมาก

แนวคิดเกี่ยวกับชาย 4 คนต่างช่วยหญิงคนรักให้กลับที่มีชีวิตขึ้นมา นี้ ตรงกับนิทานข้อเรื่องที่ 2 ในกถารัตนการ เค้าเรื่องนิทานเรื่องนี้ไม่ปรากฏในหนังสือเล่มอื่นใด ผู้วิจัยจึงสันนิษฐานว่า ผู้แต่งคงเขียนขึ้นจากนิทานพื้นบ้านเรื่องใดเรื่องหนึ่งในสมัยนั้น

นิทานข้อเรื่องที่ 3 หญิง 4 คนบอกที่อยู่ของนางแก่ชายคนรักด้วยปริศนาท่าทาง คนแรกเอามือลูบศีรษะ คนที่ 2 เอามือแตะอก คนที่ 3 เอามือลูบแก้ม คนที่ 4 เอามือลูบคิ้ว แต่ชายทั้ง 4 ไม่สามารถแก้ปริศนานางได้ ต่างปรึกษากันอยู่ข้าง ๆ โจรที่ถูกเสียบ

¹ เรียงตามลำดับนิทานข้อในสรรพสิทธิชาดก

หลาว โจรช่วยแก้ปริศนาให้ ชายทั้ง 4 จึงไปบ้านคนรักของตนได้ถูกต้อง แต่หญิงทั้ง 4 กลับพอใจในความเฉลียวฉลาดของโจร จึงให้การรักษาพยาบาลโดยแยงหน้าทีกันคือ ป่อนข้าว อาน้ำ ล้างหน้า และ تهیهปฏิภูม บัญหาก็คือว่า นางใดในจำนวนนี้ควรจะได้รับการยกย่องให้เป็นภรรยา คงจิตอำมาตย์ตอบว่า ควรเป็นผู้ที่นำของปฏิภูมไปเท แต่นางสุวรรณโสภา แยงว่าควรเป็นนางที่ป่อนข้าว

ปริศนาท่าทางที่หญิงทั้ง 4 แสดงอาการเพื่อบอกที่อยู่แก่คนรักนี้ มีแนวคิดคล้ายคลึงกับนิทานซ้อนเรื่องที่ 1 ในเวลาสมัยจิวศติ นางปัทมาวดีแสดงปริศนาท่าทางเพื่อบอกที่อยู่และรายละเอียดเกี่ยวกับตัวนางให้วัชรมุกุฏทราบเช่นกัน ดังนี้

นางหยิบดอกบัวขึ้นมาจากพวงมาลัยนำมาทัดไว้ที่หู
 ต่อมานางก็บิดดอกบัวนั้นอยู่เป็นเวลานานเพื่อทำเป็น
 เครื่องประดับที่เรียกว่า หันศปคร¹ แลวนางก็เอื้อมดอกบัว
 อีกดอกหนึ่งมาวางไวบนศีรษะ แลวเอามือวางไวบนทรวง
 ออกอย่างมีความหมาย²

พุทธิศริระบุตรอำมาตย์ได้ตีความหมายปริศนาท่าทางของนางปัทมาวดีแก่
 วัชรมุกุฏว่า

¹ต่างหูอย่างหนึ่ง

²"She took a lotus from her garland of flowers and put it in her ear, and she remained for a long time twisting it into the form of an ornament called dantapatra, or tooth-leaf, and then she took another lotus and placed it on her head, and she laid her hand significantly upon her heart." in C. H. Tawney, tr. "How the Prince Obtained a Wife by the Help of His Father's Minister," in The Ocean of Story (Delhi : Motilal Banarisdass, 1968), 6 : 169.

เมื่อนางเจ้าดอกบัวมาตัดไว้ให้ นางหมายความว่า
 ว่า : หม่อมฉันอยู่ในอาณาจักรของพระเจ้ากมลปะละ
 เมื่อนางบิดดอกบัวเป็นพันศัตร นางต้องการบอกว่า :
 จงรู้เถิดว่า หม่อมฉันเป็นบุตรสาวของช่างแกะงาที่นั่น
 เมื่อนางหยิบดอกบัวขึ้นมา นางบอกให้พระองค์รู้ว่านางชื่อ
 ปัทมาวดี และเมื่อนางวางมือไว้บนทรวงอก นางบอก
 พระองค์ว่า ดวงใจนั้นเป็นของพระองค์¹

ผู้แต่งสรรพสิทธิชาดกคงนำปริศนาท่าทาง 4 ข้อของนางปัทมาวดีมาดัดแปลง
 เป็นปริศนาท่าทางของหญิง 4 คน คนละ 1 ข้อ ฉะนั้นรายละเอียดต่าง ๆ จึงลดลงจากเดิม
 เหลือเพียงบอกที่อยู่ของนางเท่านั้น และเนื่องจากผู้แต่งให้โจรเป็นผู้เฉลยปริศนาทั้ง 4 ข้อ
 นิทานข้อนี้จึงยังไม่จบได้ เพราะไม่มีคำตอบให้ดวงจิตอำมาตย์เลือก ผู้แต่งจึงจำเป็นต้อง
 สร้างปมปริศนาต่อ โดยการให้หญิงทั้ง 4 กลับมาปรนนิบัติโจร ซึ่งเป็นหน้าที่ของภรรยา
 ที่ควรปฏิบัติต่อสามี เค้าเรื่องตอนนี้ ผู้แต่งคงดำเนินเรื่องให้สอดคล้องกับค่านิยมการครอง
 เรือนในสมัยนั้นนั่นเอง

นิทานข้อเรื่องที่ 4 คือความงุนงงที่เกิดจากการสัมผัสเนื้ออันละเอียดอ่อน
 ของสตรีกับขนุนนั้น สิ่งใดจะละเอียดกว่ากัน ดวงจิตอำมาตย์ตอบว่า ควรเป็นขนุน แทนนางสุวรรณ-
 โสภากลับกล่าวว่า สามีที่มีจิตใจกรุณาต่อภรรยา นั้นนุ่มนวลที่สุด

นิทานข้อเรื่องนี้ไม่มีโครงเรื่อง เป็นเพียงคำทายปริศนาให้เลือกระหว่าง
 ของ 2 สิ่ง แนวคิดการเปรียบเทียบความนุ่มนวลละเอียดอ่อนของนิวสตรี มีอยู่ในนิทานข้อ
 เรื่องที่ 11 ในเวลาปฐมจวิศติ แต่วิธีการเปรียบเทียบต่างกัน ในเวลาปฐมจวิศติเปรียบเทียบ

¹"By placing the lotus in her ear she meant to say this :
 'I live in the realm of King Karnotpala.' By making it into the
 tooth-leaf ornament she meant to say : 'Know that I am a daughter of
 an ivory-carver there.' By lifting up the lotus she let you know her
 name was Padmāvati; and by placing her hand on her heart she told
 you that it was yours." in The Ocean of Story, 6 : 170.

ความละเอียดอ่อนของผิวมเหสี 3 องค์จากสิ่งกระทบภายนอก มีดอกไม้ แสงจันทร์ และเสียง
สากคำข้าว สิ่งเหล่านี้ทำให้ผิวของมเหสีแต่ละองค์ผิปรกติไป พระเจ้าธรรมชัชแปลกใจมาก
ทบทวนเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นว่า

ผิวของพระราชินีองค์หนึ่งของฉันเป็นแผลเนื่องจาก
ดอกไม้หวน (ถูกผิวนาง) องค์ที่ 2 ผิวไหมเกรียม แผล
เพียงทองแสงจันทร์ อนิจจา! องค์ที่ 3 ก็มีรอยฟกช้ำที่
มือทั้งสองข้างเพียงเพราะได้ยินเสียงสากคำข้าวเท่านั้น¹

ความเปรียบดังกล่าวข้างต้นในเวทาลัญญูจวีศติเป็นความเปรียบเทียบ และ
ไม่ค่อยคุ้นหูคนไทย ผู้แต่งสรรพสิทธิ์ชาดกคงนำแนวคิดนี้มาคิดแปลงให้เข้ากับความเป็นอยู่ของ
คนไทยมากยิ่งขึ้น โดยการเปรียบเทียบความนุ่มนวลละเอียดอ่อนของผิวสตรีกับนุ่น ซึ่งคนไทย
ส่วนมากคุ้นเคยยิ่งกว่า จึงทำให้เข้าใจความเปรียบในสรรพสิทธิ์ชาดกได้แจ่มแจ้งและเห็น
ภาพพจน์ดียิ่งขึ้น

จากการวิเคราะห์นิทานข้อ 3 เรื่องนี้ สรุปได้ว่า สรรพสิทธิ์ชาดกได้แนวคิด
มาจากเวทาลัญญูจวีศติเป็นส่วนมาก คงเพราะเป็นนิทานปริศนาเหมือนกัน นอกจากนี้ยังได้ข้อ
คิดที่น่าสนใจและเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวรรณคดีไทยว่า นิทานเวทาลัญญูจวีศติน่าจะได้เข้า
มาสู่ประเทศไทยนานแล้ว และคงก่อนปีที่แต่งสรรพสิทธิ์ชาดก เพราะนอกจากสรรพสิทธิ์ชาดก
ที่ได้แนวคิดมาจากเวทาลัญญูจวีศติแล้ว ยังมีนิทานในปัญญาสาชากเรื่องอื่นอีก เช่น สุบินชาดก
เป็นต้น

2.2.3 สรุปผลการวิเคราะห์ สรรพสิทธิ์ชาดกที่มีมาจากนิทานสันสกฤตตามข้อ

¹"One of my queens has been wounded by the fall of a lotus,
the second has had her body burned even by the rays of the moon,
and alas ! the third has got such terrible bruises produced on her
hands by the mere sound of a pestle." in C. H. Tawney, tr. "King
Dharmadhvaja and His Three Very Sensitive Wives," in The Ocean of
Story, 7 : 12.

สมมติฐานข้างต้นอย่างแน่นอน ผู้แต่งสรรพลัทธิชาดกฉบับนิทานเหล่านั้นโดยมุขปาฐะ คือการเล่าสืบต่อกันมา จึงมีความคลาดเคลื่อนจากเรื่องเดิมไปบ้าง และบางตอนผู้แต่งก็ดัดแปลงปรุงแต่งเรื่องขึ้นเอง คงเพื่อให้เหมาะสมกับคติของคนอ่านซึ่งเป็นคนไทย และเพื่อให้เป็นเรื่องสั่งสอนคติธรรมตามจุดหมายของการแต่ง

นิทานสันสกฤตที่เป็นต้นเค้าที่มาของสรรพลัทธิชาดกมี 2 เรื่อง คือเวตาลบัญญัติ ผู้แต่งรับนิทานเรื่องนี้ เพียงแนวความคิดมาแต่นิทานซ้อนหรือนิทานปริศนา ส่วนนิทานหลักในสรรพลัทธิชาดกมีเนื้อเรื่องคล้ายคลึงกับเรื่องในกถารัตนากรมาก จึงดูเหมือนว่ากถารัตนากรเป็นนิทานสันสกฤตอีกเรื่องหนึ่งซึ่งเป็นต้นเค้าที่มาของสรรพลัทธิชาดก แต่เมื่อพิจารณาถึงอายุความเก่าของหนังสือกถารัตนากร คือราวคริสต์ศตวรรษที่ 17 (ราวพุทธศตวรรษที่ 21-22) ซึ่งใกล้เคียงกับปีที่แต่งสรรพลัทธิชาดก คือราว พ.ศ. 2000-2200 หรืออาจจะสมัยหลังกว่าด้วยซ้ำ จึงเป็นไปได้ที่สรรพลัทธิชาดกจะมาจากกถารัตนากรโดยตรง ผู้วิจัยเชื่อว่า คงมีต้นฉบับนิทานสันสกฤตเดิมที่เก่าแก่กว่ากถารัตนากร เพราะเรื่องราวของท้าววิกรมมาติศย์และนางกิลกศรีผู้หนึ่งเจียนในกถารัตนากรนี้ พบอยู่ในตำนานท้าววิกรมมาติศย์ฉบับแปลเป็นภาษาเปอร์เซีย (Senguehassen Battissi) ในปี ค.ศ. 1574¹ (พ.ศ. 2117) และแพร่ขึ้นไปทางเหนือของมองโกเลีย ตามหลักฐานที่ปรากฏในฉบับ เนวารี (Batisapūtrikakathā) ฉบับธิเบตและมองโกเลีย (Arāji Booji)² ต้นฉบับนี้จึงน่าจะแพร่หลายมาเป็นสรรพลัทธิชาดกของไทยด้วย แต่หาเสียค้ายที่ต้นฉบับดังกล่าวสูญหายไป จึงไม่มีหลักฐานยืนยันที่มาของสรรพลัทธิชาดกใดแน่นอน จากการวิเคราะห์มาทั้งหมดนี้ จึงพอสรุปได้ว่า ผู้แต่งสรรพลัทธิชาดก

¹Frankin Edgerton, "A Hindu Book of Tales, the Vikramacarita," American Journal of Philology, XXXIII, No. 131 (1912), 250. cited by Kusuma Raksamani, "Pravahlikā : A Type of Sanskrit Short Story, A Study of Sanskrit, Thai and Lao Texts," P. 28.

²Kusuma Raksamani, "Pravahlikā : A Type of Sanskrit Short Story, A Study of Sanskrit, Thai and Lao Texts," P. 28.

นำแนวคิดจากเวทศาสตร์วิเศษวิทยาแห่งนิทานอัน ส่วนเนื้อเรื่องหลักได้เค้าเรื่องมาจากนิทาน สันสกฤต และนิทานสันสกฤตนั้นน่าจะเป็นตำนานท้าววิกรมชาติมากที่สุด

2.3 เอกสารต้นฉบับสรรพสิทธิชาดก

สรรพสิทธิชาดกเป็นวรรณกรรมของล้านนา แต่ไม่มีฉบับดั้งเดิมที่เขียนเป็นภาษาล้านนา เลย มีแต่ต้นฉบับคัมภีร์โบราณที่เป็นภาษามาลีญารด้วยอักษรขอม หน้าละ 5 บรรทัด เหตุที่ต้น ฉบับสรรพสิทธิชาดกจารเป็นภาษามาลีญานั้น คงเป็นคัมภีร์ที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา คำรงราชานุภาพทรงอธิบายไว้ในหนังสือสังคีตยวงศ์ว่า

...เกิดจากการที่ไทยเรารวมทั้งลังกา พม่า มอญ และเขมร ถิ่นพุทธศาสนาตั้งที่นี่ยาน คือถิ่นตามเข็ญงอยาง พระอรหันตพุทธสาวก พยายามรักษาพระไตรปิฎก ซึ่งพระ ออรหันตพุทธสาวกใดทำสังคายนาไว้เป็นภาษามาลี ไม่มี การเปลี่ยนแปลงเป็นภาษาของตนเหมือนจีนและทิเบต ซึ่งถิ่นพุทธศาสนาตั้งที่มหายาน ไทยเราและชาติที่ถิ่นพุทธ ศาสนาลัทธิที่นี่ยาน ถิ่นวาณาแปลพระไตรปิฎกเป็นภาษาถิ่น พระธรรมวินัยที่พระพุทธรุ จากศรีสสอนจะวิปลาศกดูถิ่นเคลื่อน ไป เพราะฉะนั้น พระสงฆตามลัทธิที่นี่ยานจึงจำต้องเรียน ภาษามาลี สำหรับศึกษาพระไตรปิฎก ประเทศใดพระ พุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองก็ถิ่นต้องมีพระเถรานุเถระใน ประเทศนั้นเล่าเรียนภาษามาลีมากด้วยกัน เมื่อมีผู้ภาษา มาลีเขียนชาดกขึ้น ก็ถิ่นมีผู้แต่งหนังสือไว้ในภาษามาลีเป็น หนังสือหลายประเภทด้วยกัน...¹

ต้นฉบับสรรพสิทธิชาดกภาษามาลีอักษร ขอมที่หอสมุดแห่งชาติ เก็บรักษาไว้มีทั้งหมด 11 ฉบับ ผู้วิจัยจะเรียงตามลำดับหมายเลขในแต่ละฉบับ² ดังนี้

¹สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาคำรงราชานุภาพ, สังคีตยวงศ์ พงศาวดาร เรื่องการสังคายนาพระธรรมวินัย (พระนคร : โรงพิมพ์ไทยรุ่งเรือง, 2466), หน้า 17.

²ทั้ง 11 ฉบับอยู่ที่แผนกงานบริการเอกสารโบราณ หอสมุดแห่งชาติ หมายเลขของแต่ละฉบับและสถานที่เก็บอาจมีการเปลี่ยนแปลง

1. หมายเลข 2939 ฉบับลงขาด ไม่มีไม้ประกบ
จำนวนดุก 1 ดุก สรรพสิทธิขาดดุกอยู่ที่ 1
จำนวนใบลาน 10 ใบลาน ขนาดใบลาน 4.9 x 54.8 ซม.
สถานที่เก็บ ตู้ 12 ชั้น 5/1
2. หมายเลข 6034 ฉบับทองทึบ ไม้ประกบธรรมดา
จำนวนดุก 16 ดุก สรรพสิทธิขาดดุกอยู่ที่ 7
จำนวนใบลาน 11 ใบลาน ขนาดใบลาน 5 x 58.3 ซม.
สถานที่เก็บ ตู้ 126 ชั้น 3/5
3. หมายเลข 6035 ฉบับทองทึบ ไม้ประกบธรรมดา
จำนวนดุก 15 ดุก สรรพสิทธิขาดดุกอยู่ที่ 7
จำนวนใบลาน 11 ใบลาน ขนาดใบลาน 5.2 x 58.7 ซม.
สถานที่เก็บ ตู้ 126 ชั้น 3/5
4. หมายเลข 6036 ฉบับทองทึบ ไม้ประกบทองทึบ
จำนวนดุก 13 ดุก สรรพสิทธิขาดดุกอยู่ที่ 16
จำนวนใบลาน 10 ใบลาน ขนาดใบลาน 4.7 x 57.3 ซม.
สถานที่เก็บ ตู้ 126 ชั้น 3/5
5. หมายเลข 6041 ฉบับทองทึบ ไม้ประกบทองทึบ
จำนวนดุก 16 ดุก สรรพสิทธิขาดดุกอยู่ที่ 7
จำนวนใบลาน 11 ใบลาน ขนาดใบลาน 5 x 58.2 ซม.
สถานที่เก็บ ตู้ 126 ชั้น 3/5
6. หมายเลข 6114 ฉบับลงขาด ไม้ประกบธรรมดา
จำนวนดุก 19 ดุก สรรพสิทธิขาดดุกอยู่ที่ 16
จำนวนใบลาน 10 ใบลาน ขนาดใบลาน 6.8 x 59.7 ซม.
สถานที่เก็บ ตู้ 126 ชั้น 4/5
7. หมายเลข 6115 ฉบับลงขาด ไม้ประกบธรรมดา
จำนวนดุก 15 ดุก สรรพสิทธิขาดดุกอยู่ที่ 7

- จำนวนโบราณ 11 โบราณ ขนาดโบราณ 5 x 54.5 ซม.
สถานที่เก็บ ตู้ 126 ชั้น 4/5
8. หมายเลข 6120 ฉบับทองน้อย รัชกาลที่ 3 ไม่ประทับลายกำมะลอ
จำนวนผูก 4 ผูก สรรพสิทธิ์ขาดคอกอยู่ผูกที่ 1
จำนวนโบราณ 9 โบราณ ขนาดโบราณ 5 x 55.1 ซม.
สถานที่เก็บ ตู้ 126 ชั้น 4/5
9. หมายเลข 6123 ฉบับทองทึบ รัชกาลที่ 5 ไม่ประทับรคนำคำ
จำนวนผูก 10 ผูก สรรพสิทธิ์ขาดคอกอยู่ผูกที่ 18
จำนวนโบราณ 10 โบราณ ขนาดโบราณ 5 x 56.1 ซม.
สถานที่เก็บ ตู้ 126 ชั้น 4/5
10. หมายเลข 6126 ฉบับรคนำคำโท รัชกาลที่ 3 ไม่ประทับทาน้ำมัน
จำนวนผูก 5 ผูก สรรพสิทธิ์ขาดคอกอยู่ผูกที่ —
จำนวนโบราณ 9 โบราณ ขนาดโบราณ 5.3 x 58.3 ซม.
สถานที่เก็บ ตู้ 126 ชั้น 4/5
11. หมายเลข 7078 ฉบับรองทรง รัชกาลที่ 1 ไม่ประทับประทับเกล็ดหอย
จำนวนผูก 13 ผูก สรรพสิทธิ์ขาดคอกอยู่ผูกที่ —¹
จำนวนโบราณ 9 โบราณ ขนาดโบราณ 5.5 x 58.6 ซม.
สถานที่เก็บ ตู้ 128 ชั้น 4/5

การที่ต้นฉบับสรรพสิทธิ์ขาดมีถึง 11 ฉบับ แสดงให้เห็นความนิยมและแพร่หลายของสรรพสิทธิ์ขาด พระภิกษุหรือผู้สนใจที่รู้ภาษาบาลีในสมัยหลังจึงคัดลอกต่อ ๆ กันมา และเก็บรักษาไว้ตามวัดต่าง ๆ แต่คงเนื่องด้วยสรรพสิทธิ์ขาดเป็นหนังสือเกี่ยวกับศาสนาซึ่งถือเป็นคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ การคัดลอกจึงได้เลียนแบบต้นฉบับเดิมมากที่สุดทั้งเนื้อความและภาษาที่ใช้คือจารเป็นภาษาบาลีอักษรขอมเหมือนกัน หากจะมีความผิดเพี้ยนกันบ้าง ก็เป็นเรื่องของ

¹ ต้นฉบับไม่ได้บอกลำดับผูก

อักษรวิธีซึ่งต่างยุคต่างสมัยกัน ฉะนั้น สรรพสิทธิชาดกทุกฉบับที่ปรากฏในปัจจุบันจึงมาจากต้นฉบับเดียวกันหมด¹

2.4 การแปลสรรพสิทธิชาดก

นายพรหม ชะมาลา เป็นผู้แปลสรรพสิทธิชาดกจากภาษาบาลีอักษรขอมเป็นภาษาไทย² ต้นฉบับที่แปลลงเป็นฉบับใดฉบับหนึ่งที่ปรากฏหลักฐาน เพราะเนื้อความทุกฉบับกล่าวตรงกัน ส่วนปีที่แปลนั้นไม่มีหลักฐานกำหนดแน่นอน แต่คงอยู่ระหว่าง พ.ศ. 2454 ซึ่งเป็นปีที่นายพรหมสอบพระปริยัติธรรมแปลได้ประโยค 3³ ถึง พ.ศ. 2466 ซึ่งเป็นปีที่หอสมุดสำหรับพระนครรวบรวมต้นฉบับปญญาสาชากกรมบริบูรณ์ และจัดพิมพ์เผยแพร่ตามพระราชประสงค์ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมตอมรพันธุ์ ซึ่งทรงดำรงตำแหน่งสภานายกหอสมุดสำหรับพระนคร ดังข้อความว่า

...การที่จะจัดพิมพ์หนังสือปญญาสาชากเป็นพระราชประสงค์ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมตอมรพันธุ์ เมื่อยังเสด็จดำรงตำแหน่งสภานายกหอสมุดสำหรับพระนคร ได้ทรงพระอุทิศหาแปลเรื่องสมุทโฆษ อันเป็นนิทานเรื่อง

¹ สัมภาษณ์ ทองย้อย แสงสินชัย, เจ้าหน้าที่แผนกงานบริการเอกสารโบราณ หอสมุดแห่งชาติ, 5 มกราคม 2524.

² พรหม ชะมาลา, ผู้แปลและเรียบเรียง, "สรรพสิทธิชาดก," ใน ปญญาสาชาก ภาค 10 (พระนคร : โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ, 2469), หน้า 62. (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสุทนต์วิมลลักษณ ท จ ว. ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจาตุรนต์รัศมี กรมพระจักรพรรดิพงษ์ เมื่อปีชวด พ.ศ. 2469).

ดูรายละเอียดประวัติ นายพรหม ชะมาลา ภาคผนวก ข. หน้า 164-165.

³ พรหม ชะมาลา, พรหมานุกรม (พระนคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2507), หน้า 31. (หนังสือที่ระลึกในงานฌาปนกิจศพ คุณพ่อ พรหม ชะมาลา ณ ฌาปนสถานกองทัพบก วัดโสมนัสวิหาร 7 พฤศจิกายน 2507).

ต้นปญญาสชาดกไว้เรื่องหนึ่ง แต่เข้าใจว่าคงจะเป็น
เรื่องเมื่อทรงแปลแล้ว จึงทราบวาคนฉบับหนึ่งคือ
ปญญาสชาดกที่มีอยู่ในหอพระสมุดฯ บกพร่อง ไม่สามารถ
จะพิมพ์ให้ตลอดเรื่องได้ในสมัยนั้น จึงได้ทรงยั้งอยู่เพียง
นั้น ครั้นมาเริ่มพิมพ์ปญญาสชาดก จึงได้เอาเรื่องสมุทโฆษ
ซึ่งกรมพระสมมตอมรพันธุ์ได้ทรงแปลไว้มานำพิมพ์ในเรื่อง
ตน...

วิธีการแปลต้นฉบับสรรพสิทธิชาดกเป็นภาษาไทยได้ยึดถือวิธีการแปลอรรถกถาชาดก
เป็นแบบอย่าง คงเพื่อให้สรรพสิทธิชาดกมีคุณค่าในการเสริมสร้างศรัทธาในพุทธศาสนา ตาม
เจตนารมณ์ของผู้แต่งเดิม กล่าวคือ มีการเดินคาถาบาลีตอนขึ้นเรื่อง แล้วพรรณนาความเป็น
ภาษาร้อยแก้วโดยตลอด แม้แต่ข้อความเดิมที่เป็นคาถาก็แปลเป็นภาษาร้อยแก้วเช่นกัน มี
ลักษณะเป็นการบรรยายเล่าเรื่อง ดังตัวอย่าง เช่น

อตีเต ภิกขเว คิริภณฑเว อสุภราช ราช
กาเรสิ ตูกรภิกษุทั้งหลาย ในคฤทฑาลดวงมาแล้วชานาน
ยังมีพระมหากษัตริย์ทรงพระนามชื่อว่า อสุภราช ได้เสวย
ราชสมบัติในกรุงคิริภณฑนคร พระองค์มีพระราชธิดาองค์หนึ่ง
ทรงพระนามชื่อว่า สุวรรณโสภา...²

สำนวนภาษาที่เรียบเรียงเป็นภาษาไทยไม่ค่อยประณีต มักใช้คำซ้อนที่มีความหมาย
เหมือนกันขยายความให้ยืดยาวโดยไม่จำเป็น จากตัวอย่างที่ยกมาข้างต้น เช่น คำว่า "ทรง
พระนามชื่อ" คำว่า "พระนาม" และคำว่า "ชื่อ" ต่างมีความหมายเหมือนกัน จึงไม่จำเป็น
ต้องใช้ซ้อนความหมายกัน และหากพิจารณาถึงการใช้ภาษาแล้ว ยังใช้ศัพท์ภาษาไทยอีกด้วย
คำว่า "ทรง" ในที่นี้เป็นกริยาราชศัพท์ในความหมายว่า "มี" ให้ให้นำหน้าคำนามราชาศัพท์
คือ "พระนาม" นำหน้าคำนาม "ชื่อ" ซึ่งเป็นคำนามที่ใช้เรียกคน สัตว์ สิ่งของทั่วไป
ฉะนั้นจึงควรใช้เพียงว่า "ทรงพระนาม" จึงจะถูกต้อง นอกจากนี้ การใช้คำราชาศัพท์บางคำ
ก็ใช้ผิดฐานะของบุคคลที่กล่าวถึง เช่นคำว่า "สวรรคต" ในตัวอย่างว่า

¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, "พระนิพนธ์คำนำ,"
ใน ปญญาสชาดกฉบับหอสมุดแห่งชาติภาค 1, หน้า (ง).

² "สรรพสิทธิชาดก," ใน ปญญาสชาดกฉบับหอสมุดแห่งชาติภาค 1, หน้า 722.

...เมื่อพระราชบิดานั้นเสด็จสวรรคตแล้ว พระ
โทธิสก็โคตาราชย์ ในอลิกันครต่อไป¹

คำว่า "สวรรคต" เป็นคำราชาศัพท์ ใช้ได้เฉพาะพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
และสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีของไทยเท่านั้น ไม่ใช่สำหรับกษัตริย์ในนิทานหรือ
วรรณคดี เช่น พระเจ้าวิชัยราช

นอกจากนี้ ความบางตอนพรรณนาเย็นเยื่อ ไม่สละสลวย อ่านแล้วไม่ราบรื่น ดัง
ตัวอย่างเช่น

ขณะนั้น มีนกหัสดีลิงค์ตัวหนึ่งโฉบลงจับเอาพระอัคร
มเหสีของพระราชบิดาในเมืองนั้น ซึ่งทรงพระภูษาอันประเสริฐ
มีสีอันแดง คว้าสำคัญวาขึ้นเนื้อพาไปโดยอากาศ พระราช
กุมารเหล่านั้นได้เห็นแล้ว จึงบอกกับพระราชกุมารซึ่งเป็น
ผู้ชำนาญในทางยิงธนูนั้นว่า คกรสหายผู้เจริญ ท่านจงยิงธนู
ไปเถิด พระราชกุมารนั้นก็ยิงไปตามคำพระราชกุมารเหล่านั้น
นั้นบอก พอพระราชกุมารนั้นยิงลูกธนูไป นกหัสดีลิงค์ก็ใจ
ปลอยพระอัครมเหสีนั้นแล้วบินหนีไป พระราชเทวีนั้นก็ตกลง
ไปในทวมกลางมหาสมุทร พระราชกุมารซึ่งเป็นผู้ชำนาญใน
ทางค้ำน้ำหนัก ก็ดำลงไปใต้มหาสมุทรนำเอาพระราชเทวีนั้น
ขึ้นมาจากน้ำ พระราชกุมารซึ่งเป็นผู้ชำนาญในทางแก้ตัว
ที่ตายแล้วใหญ่กลับเป็นขึ้นโค่นนั้น จึงร้ายพระเวททำให้พระราช
เทวีนั้นกลับฟื้นขึ้นโค พระราชกุมารทั้ง 4 เหล่านั้น ประารถนา
จะใคร่โคตพระราชเทวีนั้นทุก ๆ พระองค์...²

คํานการใช้สำนวนโวหาร มีโวหารเปรียบเทียบปรากฏเพียง 2 แห่ง คือ

...สมเด็จพระผู้มีพระภาคพระองค์ใดทรงสดับฟัง
ถ้อยคำของภิกษุทั้งหลายกล่าวดังนั้นแล้ว จึงเสด็จออกจาก
พระคันชกุกัสสูโรงธรรมสภา ประทับนั่ง ณ อาสน์ ดังพระยา

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 742.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 731-732.

ไกรสรราชสีห์หนีออกจากห้องแถวรัตนคูหา...¹

และตอนอภิเษกพระสรพลสิทธิ์กับนางสุวรรณโสภา ความว่า

...ฝ่ายพระราชธิดาสุวรรณโสภาก็เสด็จประทับนั่ง
บนบัลลังก์ทอง ณ เบื้องซ้ายของพระโพธิสัตว์ ราวกระนาง
เทพธิดาชื่อว่าสุชาดาอันประทับนั่งกับท้าวสักกเทวราช
ฉะนั้น...²

สาเหตุที่นายพรหม ชะมาลา แปลสรพลสิทธิ์จากภาษาไทยที่ไม่ค่อย
ประณีตดังกล่าว คงเนื่องจากต้นฉบับภาษาบาลีที่พระภิกษุชาวเชียงใหม่แต่งไว้ไม่ดีถึงขั้นอยู่ก่อน
ถึงที่นายฉนิท อยู่โพธิ์ ไค้กล่าวไว้ในหนังสือนิทานวรรณคดี ว่า

...เสียแต่จำนวนโวหารที่เรียงเป็นภาษาไทยติด
จะครีครุ อานเห็น้อยและรำคาญใจ แต่เราจะไปโทษ
ณแปลกก็ไม่ไค เพราะเหตุที่ไคสอบถามณแปลบางทวน ก็
ไคความว่า จำนวนภาษาบาลีของเดิมก็ทรมาค้มทน...³

อย่างไรก็ดี แมตต้นฉบับสรพลสิทธิ์จากภาษาบาลีอักษรขอมจะใช้ภาษาทรมดังกล่าว
ก็ตาม แต่ก็ได้ช่วยรักษาเรื่องราวเก่าแก่ของชาติให้ยังยืนอยู่ได้เป็นหลักฐาน เป็นประโยชน์
ในการศึกษาการเล่านิทานโบราณ และยังเป็นปัจจัยบอกกำเนิดให้แก่วรรณคดีในชั้นหลังต่อมา
คือเรื่องสรพลสิทธิ์คำฉันท์อีกด้วย

2.5 ที่มาของสรพลสิทธิ์คำฉันท์

กรมศิลปากรได้อธิบายเรื่องนี้ไว้ว่า

หนังสือเรื่องสรพลสิทธิ์คำฉันท์ เรื่องเดิมเป็นนิทาน

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 721.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 741.

³ ฉนิท อยู่โพธิ์, นิทานวรรณคดี, หน้า 32.

อยู่ในปัญญาสชาดก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นภูบาล-
บริรักษ์ ผู้เป็นศิษย์ โคตมหาราชาให้สมเด็จพระมหาสมณ-
เจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส¹ ทรงนิพนธ์ขึ้น เมื่อสมเด็จพระ
พระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรสทรงนิพนธ์เสร็จ
ให้นำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้า-
อยู่หัวเมื่อคราวไปรดเกล้าฯ ให้เริ่มปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุ-
พนา เมื่อปีระกา พ.ศ. 2372...²

จากคำนำของกรมศิลปากรที่ยกมาข้างต้น กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรสทรงแต่ง
สรรพสิทธิ์คำฉันท์เสร็จก่อน พ.ศ. 2372 ในสมัยรัชกาลที่ 3 ก่อนมีการแปลสรรพสิทธิ์ชาดก
เป็นภาษาไทยประมาณ 90 ปี ฉะนั้น ข้อความที่ว่า "หนังสือเรื่องสรรพสิทธิ์คำฉันท์นี้ เรื่อง
เดิมเป็นนิทานอยู่ในปัญญาสชาดก" คำว่า "เรื่องเดิม" ในที่นี้ คงหมายถึงต้นฉบับสรรพสิทธิ์-
ชาดกภาษาบาลีสืออักษร ขอมแน่นอน แต่จะเป็นฉบับใดนั้นไม่ใช่สิ่งสำคัญ เพราะทุกฉบับมีเนื้อความ
ตรงกันดังกล่าวข้างต้น พระองค์ทรงกล่าวถึงที่มาของสรรพสิทธิ์คำฉันท์ว่ามาจากปัญญาสชาดก³
ผู้วิจัยจะได้เปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างระหว่างสรรพสิทธิ์ชาดกกับสรรพสิทธิ์-
คำฉันท์ ซึ่งแสดงถึงกลวิธีการนำนิทานโบราณมาแต่งเป็นวรรณคดีในบทต่อไป

¹ ฎรายละเอียดพระประวัติ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส
ภาคผนวก ข. หน้า 166-174.

² กรมศิลปากร, "คำนำ," สรรพสิทธิ์คำฉันท์, พิมพ์ครั้งที่ 3. (พระนคร : หน่วย
เสริมทัศนศึกษาวัดพระเชตุพนา, 2511), หน้า (ก). ("วันกรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส"
11 ธันวาคม 2511).

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 154.